

УДК 330.12

Олієвська М. Г.

Науково-дослідний фінансовий інститут
Академії фінансового управління
Міністерства фінансів України

ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ І НАУКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

У статті висвітлюються проблеми фінансування освіти і науки як складових елементів людського капіталу. Доведено, що фінансування освіти і науки на регіональному рівні є неефективним та недостатнім. Запропоновано активізувати фінансування освіти і науки за рахунок ресурсів суб'єктів господарювання та домогосподарств.

Ключові слова: людський капітал, освіта, наука, державна освітня політика, бюджетне фінансування, фінансові ресурси суб'єктів господарювання.

Постановка проблеми. В сучасних умовах конкурентні переваги України не обмежуються лише такими факторами як надзвичайно вигідне геополітичне положення та природні ресурси, а тому варто розглядати і інші чинники, які визначають конкурентну позицію країни, зокрема інтелектуальний капітал (тобто знання, які можуть бути інновацією і приносити прибуток) та людський капітал (сукупність знань, навичок, творчих здібностей, а також спроможність людських ресурсів відповідати вимогам ринку).

Варто зазначити, що передумовами відтворення людського капіталу є фінансування освіти та науки з урахуванням соціальних стандартів, а «країни, які свого часу зробили ставку на науку і освіту, тепер стали світовими лідерами» [4, с. 5] та активними учасниками світової економіки.

Проте, в Україні фінансування системи освіти і науки характеризується як недосконалістю нормативно-правового забезпечення, так і недостатністю фінансових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим кроком для реформування державної освітньої політики в Україні є дослідження, пов'язані з формуванням нової моделі фінансового механізму розвитку освіти і науки в Україні, тобто розробка Національної концепції модернізації освіти для сталого розвитку. Теоретичні та практичні аспекти вищезазначеної проблеми досліджували такі вітчизняні вчені, як: В. Антонюк, Т. Боголіб, О. Захарова, Е. Лібанова, Л. Сафонова та інші.

Разом з тим, подальших наукових пошуків потребують питання формування концепції та відповідного методологічного забезпечення ціноутворення на ринках освіти і науки з урахуванням кредитно-трансфертної системи організації навчального процесу, ліцензійних вимог, інтеграції в Європейський освітянський простір.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вже проведені наукові дослідження промовисто свідчать, що достатнє фінансове забезпечення освіти і науки за кордоном позитивно впливає на якість послуг у цій сфері, на інноваційні процеси, на стан національної економіки. А тому в Україні розробка інструментарію управління фінансовою сферою

освіти та науки має відбуватись за рахунок вдосконалення фінансового механізму реформування освіти і науки відповідно до світових тенденцій.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження фінансування освіти і науки на регіональному рівні та обґрунтування напрямів його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Фінансування інституцій освіти і науки здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу України, законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», законів про Державний бюджет України на поточний рік, постанов Кабінету Міністрів України тощо.

Відповідно до нормативно-правового забезпечення бюджетного фінансування освіти і науки, сьогодні за рахунок державного бюджету практично повністю фінансується професійно-технічна освіта, навчальні заклади вищої освіти, післядипломна освіта, більшість програм матеріального забезпечення навчальних закладів і 100% досліджень і розробок у сфері освіти.

За рахунок місцевих бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя фінансується більшість видатків дошкільної освіти, навчальних закладів загальної середньої освіти, загальноосвітніх навчальних закладів, позашкільної освіти та заходів із позашкільної роботи з дітьми, що становить понад 60% загального розміру видатків на освіту.

Дослідження тенденцій фінансування освіти і науки Рівненської області промовисто свідчать, що на регіональному рівні здійснюються заходи щодо забезпечення стабільної роботи господарського комплексу та розвитку соціальної сфери регіону.

Зокрема, Стратегія економічного та соціального розвитку Рівненської області на період до 2015 року, в основі якої лежать положення, визначені у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року, передбачає вирішення завдань щодо модернізації господарського комплексу регіону та забезпечення конкурентоспроможності його продукції на зовнішньому та внутрішньому ринках; забезпечення комплексного використання та збереження природних сировинних ресурсів, дотримання екологічних вимог, підвищення ефективності використання транзитного і туристично-рекреаційного потенціалу регіону; вирішення проблем зайнятості населення; суттєве підвищення доходів населення області та якості послуг в соціальній і гуманітарній сферах, їх наближення до європейських стандартів.

Відповідно до цього документу, пріоритетними напрямами розвитку галузі на період до 2015 року є: завершення переходу на новий зміст, структуру та 12-річний термін навчання, впровадження Державних стандартів базової і повної середньої освіти, розширення доступності отримання якісної освіти, впровадження профільного, екстернатного та дистанційного навчання, запровадження індивідуального кредитування для здобуття вищої освіти, здійснення комплексу заходів з приєднання вищих навчальних закладів області до Болонського процесу.

Варто зазначити, що нині у системі освіти Рівненської області функціонують 32 вищих навчальних заклади I-IV рівнів акредитації, у тому

числі 4 університети: Національний університет водного господарства та природокористування, Національний університет «Острозька академія», Рівненський державний гуманітарний університет, Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка С. Дем'янчука; 23 професійно-технічних навчальних закладів, серед них 7 вищих професійних училищ; 743 загальноосвітніх навчальних закладів, з них 93 – нового типу, 22 інтернатні установи, 249 дитячих дошкільних закладів.

За даними Управління освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації, бюджет видатків на 2012 рік з урахуванням змін затверджено у сумі 293,5 млн. грн., з них за загальним фондом – 270,9 млн. грн., за спеціальним фондом – 22,6 млн. грн., в т. ч. з бюджету розвитку – 11,2 млн. грн.

Загальний обсяг уточнених планових видатків до затверджених на початок 2012 року збільшено на 3,1 млн. грн., з них загальним фондом зменшено на 2,6 млн. грн., за спеціальним збільшено на 5,7 млн. грн. [6].

За 2012 рік видатки загального фонду виконано у обсязі 265,2 млн. грн. при плані 270,9 млн. грн., або 98% річного плану. Заробітну плату працівникам галузі виплачено у повному обсязі до заявлених зобов'язань. Кредиторська заборгованість по заробітній платі відсутня.

Із загального обсягу видатків 88% або 240,8 млн. грн. склали видатки на утримання загальноосвітніх, спеціальних та спеціалізованих шкіл-інтернатів та професійно-технічних навчальних закладів, в яких навчалось 11507 учнів та вихованців (з них у школах-інтернатах 2851). Вартість харчування одного вихованця в день склала 33,57 грн. (у 2010 році – 28,00 грн.).

На придбання обладнання у 2012 році спрямовано 5,2 млн. грн. або 52% від загального обсягу капітальних видатків, які направлено на придбання та оновлення обладнання у навчальні класи та майстерні, банно-прайльні корпуси, харчоблоки та їдальні.

На фінансування захищених видатків спрямовано 93,6% коштів загального фонду (248,3 млн. грн.). У загальному обсязі видатків питома вага видатків на заробітну плату з нарахуваннями становила 62,9% (178,4 млн. грн.), продуктів харчування 5,9% (16,8 млн. грн.), оплату комунальних послуг 8,7% (24,8 млн. грн.), капітальні видатки 3,5% (9,9 млн. грн.).

Таблиця 1

Видатки на освіту і науки у 2010-2012 рр.

Статті видатків	2010 рік	2011 рік	2012 рік	% росту 2012 р. до 2010 р.	% росту 2012 р. до 2011 р.
Всього видатків загального фонду млн. грн., у т. ч.	134,3	214,0	273,9	У 2 рази	18,7
зарплата з нарахуваннями	84,8	136,5	176,6	У 2 рази	20,6
продукти харчування	13,7	15,9	16,7	21,8	3,1
оплата комунальних послуг	8,4	18,8	24,7	У 3 рази	9,2
капітальні видатки	13,9	11,4	8,7	-	-
інші видатки	13,5	31,4	47,2	у 2 рази	50,3

У порівнянні з показниками 2010-2011 років асигнування на видатки в цілому зростали. Найбільше зростання відбулося за такими напрямками, як заробітна плата з нарахуваннями – на 91,8 млн. грн., або у 2 рази та оплата комунальних послуг – на 16,3 млн. грн., або у 3 рази. Збільшення видатків відбулось внаслідок приєднання до мережі управління професійно-технічних навчальних закладів.

При цьому, як і у попередні періоди, відбулося зменшення капітальних видатків.

Доходи спеціального фонду становили 11,4 млн. грн., з них 1,0 млн. грн. від платних послуг, 4,0 млн. грн. від господарської діяльності, 5,4 млн. грн. від благодійних внесків. Порівняно з показником 2010 року власні надходження збільшились на 9,6 млн. грн. (1,8 млн. грн.), що пояснюється значними доходами від господарської діяльності та платних послуг професійно-технічних навчальних закладів.

Залишок коштів на рахунках в казначействі спеціального фонду на звітну дату становив 2,6 млн. грн. Балансова кредиторська заборгованість на звітну дату становила 5,4 млн. грн., з неї: 2,0 млн. грн. за загальним фондом, 2,9 млн. грн. за спеціальним фондом, 0,5 млн. грн. за небюджетними операціями. Із загальної суми кредиторської заборгованості 3,2 млн. грн. прострочена через не проведені платежі органами Державної казначейської служби. Балансова дебіторська заборгованість на звітну дату становила 0,5 млн. грн., з неї: 14,3 тис. грн. за загальним фондом, 69,3 тис. грн. за спеціальним фондом, 451 тис. грн. за небюджетними операціями.

У таблиці 2 наведено показники виконання регіональних галузевих програм та заходів у Рівненській області.

Таким чином, із загального числа регіональних галузевих програм, значну частину було профінансовано не в повному обсязі, що свідчить про недостатність бюджетних ресурсів та неефективність їх використання.

Варто зазначити, що фінансування навчальних закладів визначається їхнім підпорядкуванням і може здійснюватися як з державного, так і місцевого бюджетів.

Разом з тим, при встановленні пропорцій у розподілі засобів між різноманітними видами бюджетів на фінансування освіти необхідно враховувати «економічно доцільну концентрацію ресурсів у державному бюджеті на підготовку фахівців для галузей, що мають велике народногосподарське значення, зокрема галузей, що відіграють важливу роль у прискоренні науково-технічного прогресу в нашій країні» та потреби областей.

Фінансування освіти за рахунок державного бюджету було і залишається найважливішим регулятором темпів і пропорцій відтворення людського капіталу.

На наш погляд, в умовах ринкової економіки в основі механізму фінансування освіти в ринковій економіці лежить необхідність поступового переходу від фінансування навчальних закладів загалом до фінансування конкретного індивіда, від державного фінансування до змішаного, від безкоштовної до платної освіти.

Таблиця 2

**Фінансування галузевих програм та заходів у Рівненській області
у 2012 році**

Найменування програми	План, тис. грн.	Касові видатки, тис. грн.	Виконання, %
Учнівські олімпіади, турніри, конкурси	346	315,8	91
Конкурси «Учитель року», «Класний керівник року», інші	38,8	29,5	76
Статистичні, інформаційно-аналітично статистичні збірники, бланки статистичних звітів	10	1,8	18
Видатки на виготовлення документів про освіту	61,3	61,2	100
Організація та участь у семінарах, конференціях, нарадах, тощо	134,3	96,1	72
Конкурси фахової майстерності учнів ПТНЗ	27,5	24,1	88
Премії голови ОДА та голови обласної ради	97,9	97,7	99
	715,8	626,2	87
Програма впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальних закладах області на період до 2015 року	213	171,2	80
Програма роботи з обдарованою молоддю області на 2011-2014 роки	344,1	105,7	31
Обласна програма відпочинку та оздоровлення дітей на 2009-2013 роки	16,5	15,2	92
Обласна цільова соціальна програма розвитку позашкільної освіти на період до 2014 року	137,8	94,5	69
Програма розвитку дошкільної освіти області на 2011-2017 роки	94	61,8	66
Програма підтримки молоді в області	¹ 138,30	1115	98
Обласна цільова програма розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки	95	44,5	47
	2038,7	1607,9	79
Субвенція з обласного бюджету місцевим бюджетам на виконання Програми забезпечення загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів сучасними технічними засобами навчання з природничо-математичних і технологічних дисциплін	198	198	100
в т. ч. м. Рівне	159,5	159,5	100
Острозький район	38,5	38,5	100

Розвиток децентралізованих джерел фінансування освіти (за рахунок коштів підприємств, за рахунок власних прибутків навчальних, одержання планового прибутку від проведення госпрозрахункової діяльності) є об'єктивною вимогою вдосконалення фінансування відтворення людського капіталу.

Зокрема, метою Національної стратегії розвитку освіти на наступне десятиріччя є:

З метою «підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти для громадян України відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки, кожного громадянина та забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання упродовж життя» [5] було прийнято Національну стратегію розвитку освіти, яка визначає напрями державної освітньої політики.

Ключовими напрямками державної освітньої політики є фінансове та матеріально-технічне забезпечення освітньої галузі, покликані створити передумови для надання громадянам якісної освіти відповідно до сучасних запитів кожної особистості і потреб інноваційного розвитку держави. А саме:

1) забезпечення фінансування освітньої галузі як пріоритетного напрямку видатків бюджетів усіх рівнів; перехід у фінансуванні навчальних закладів від принципу утримання навчальних закладів до принципу формування їх бюджетів, виходячи із чисельності контингенту та стандарту вартості навчання одного учня, студента; встановлення обсягів фінансування освіти відповідно до законодавчо гарантованих норм, поступового збільшення їх до середніх показників європейських держав;

2) багатоканальне фінансування освіти через запровадження системи субсидій, грантів, кредитів, їх поєднання та диференціації у розрізі категорій отримувачів цих коштів (їх соціальний стан, стан здоров'я, згода на відпрацювання після закінчення навчання тощо);

3) розроблення та впровадження диференційованих нормативів фінансування навчальних закладів усіх підсистем освіти з розрахунку на одного учня, дитину, вихованця, студента;

4) розроблення нормативів платних освітніх послуг для різних ланок освіти;

5) збільшення асигнувань на науково-дослідну та експериментальну діяльність у галузі освіти, доведення обсягів фінансування досліджень і розробок у вищих навчальних закладах до рівня, не меншого за 10 відсотків від загальних асигнувань на їх утримання; підвищення соціального статусу наукових та науково-педагогічних працівників;

6) розроблення механізмів стимулювання та заохочення бізнесу, роботодавців, фізичних і юридичних осіб до участі в розвитку системи освіти, зміцненні матеріально-технічної бази навчальних закладів (пільгове оподаткування, відстрочки у разі спрямування фінансових та матеріально-технічних активів на розвиток освіти, окремого навчального закладу тощо);

7) вироблення і втілення в освітню практику ефективного адміністративного і фінансового менеджменту, режиму економії видатків на освіту, енергоощадних технологій [3, 5].

Висновки і пропозиції. Вагомим чинником досягнення економічних та соціальних цілей на усіх рівнях є людський капітал, відтворення якого передбачає фінансування освіти та охорони здоров'я на достатньому рівні, а також ефективне використання фінансових ресурсів ключовими інституціями.

Вітчизняна система освіти, як вирішальний елемент людського капіталу, повинна фінансуватися не лише за рахунок державних коштів, але й за рахунок ресурсів суб'єктів господарювання та домогосподарств.

Щодо фінансування науки, то слід в Україні активізувати діяльність технополісів, налагоджувати об'єднання університетів, науково-дослідних інститутів, науково-дослідних лабораторій з прогресивними виробництвами, створюючи навчально-науково виробничі комплекси з метою максимального скорочення процесу «винахід-впровадження», розвивати зворотні інформаційні зв'язки між наукою і інноваціями; натомість обмежувати фінансування «науки для науки».

На регіональному рівні необхідно розробити механізм оптимізації обсягів та структури фінансових ресурсів на базі удосконаленої оцінки економічного потенціалу регіонів і результатів їх відносної економічної діяльності з урахуванням чисельності економічно активного населення. Такий підхід дозволить ліквідувати зрівнялівку, стимулювати більш точну оцінку економічного потенціалу регіонів та реалізувати принцип справедливого розподілення міжбюджетних трансфертів у процесі відтворення людського капіталу, що і є перспективними напрямками дослідження автора.

Список літератури:

1. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні. – Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук за спец. 08.04.01. – Науково-дослідний фінансовий інститут Міністерства фінансів України, Київ, 2006. – 30 с.
2. Захарова О. В. Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування: монографія / О. В. Захарова. – Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2010. – 378 с.
3. Концепція розвитку національної інноваційної системи / Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680 // Економіст. – 2009. – № 6. – С. 15–27.
4. Лібанова Е. Соціальні проблеми і соціальні важелі конкурентоспроможності української економіки / Е. М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2008. – № 2. – С. 5–19.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.
6. Офіційний сайт Рівненської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://www.rv.gov.ua>
7. Dean J. Organising Learning in the Primary School Classroom. 2 ed. London and New York: Routledge, 1992. – 271 p.
8. Department for Education and Science. Education Reform Act (1988). – London: HMSO, 1988. – 63 p.

Олиевская М. Г.

Научно-исследовательский финансовый институт
Академии финансового управления
Министерства финансов Украины

**ФИНАНСИРОВАНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ**

Резюме

В статье исследованы проблемы финансирования образования и науки как составных элементов человеческого капитала. Доказано, что финансирование образования и науки на региональном уровне является неэффективным и недостаточным. Предложено активизировать финансирование образования и науки за счет ресурсов предприятий и домохозяйств.

Ключевые слова: человеческий капитал, образование, наука, государственная образовательная политика, бюджетное финансирование, финансовые ресурсы предприятий.

Olievskia M. G.

Research Financial Institute of Academy of Financial Management
of Ministry of finance of Ukraine

FINANCING OF EDUCATION AND SCIENCE IS AT REGIONAL LEVEL

Summary

The article analyzes the problems of financing of education and science as component elements of human capital. It is well-proven that financing of education and science at regional level is ineffective and insufficient. It is suggested to activate financing of education and science due to the resources of enterprises and people.

Key words: human capital, education, science, public educational policy, budgetary financing, financial resources of enterprises.